

sicht" aus dem Saal im Obergeschoß des Saletts erwähnt. Auf dem Stich von Hummitzsch erschienen die Arkaden nicht.

Die bislang der Aufmerksamkeit entkommen habende Beschreibung wird von der Stabilkatastralkarte aus dem J. 1826 bewiesen, worauf das Salett mit Mauern an der Ost- und Westfassade eingezeichnet ist. Die Länge der Arkadenarme läßt sich sehr annähernd aufgrund des Maßstabs der Karte (1:2880) rekonstruieren. Mit der Länge auf der Karte zu 0,4 cm könnte die Länge des Flügels ungefähr 11,5 m betragen. Drei Pfeiler auf dem angeführten Umbauplan für das Salett sind annähernd in der Stelle der festgestellten Mauer eingezeichnet. Der linke Randpfeiler lehnt sich direkt an die Fassade an. Der rechte Pfeiler auf dem Rande ist gewaltiger, mit Breite von 3 Wiener Fuß (etwa 93 cm); der Linke und Mittlere sind subtiler. Die Bogenläufe der Arkade mit Breite von 2' (Fuß) liefen laut Skizze über schmäleren Lisenen aus. Unter Voraussetzung, daß die Pfeiler mit dem verschwundenen östlichen Arkadenflügel zusammenhängen, sollte der Arm mehr als 15 m lang sein bei der 2,17 m (7') Lichte der ausgewechselt auf breitere (3') und schmalere (2') Pfeiler gewölbten Arkaden, wobei der Pfeilerrhythmus der fünfschigen Arkade unklar bleibt. Dem festgestellten Auslauf gemäß mögen die Arkaden mit Pilaster oder Halbpfeiler rhythmisiert worden sein. Die Arkadenflügelhöhe ist nicht bekannt, sie konnten ebenfalls in die Höhe des Gurt- sowie des Kranzgesimses reichen.

Der Arkadenzubau erfolgte bestimmt vor 1826. Unter Voraussetzung der Detailgenauigkeit des Stiches von Hummitzsch müssen die Arkadenflügel vor 1840 abgerissen worden sein. Es ist klar, daß die „Verbesserungsbemühungen“ beim Teichsalett zum Schluß auf den Zubau der kulissenartigen Arkaden reduziert wurden, die die Silhouette des Baus in der Hauptachse breiter machten. Es bietet sich dabei die Überlegung an, es sei im Zusammenhang mit dem Bau des Dreigrazientempels gegenüber am Ufer des Mittereisgruber Teichs nach Projekt von Franz Engel 1824 – 1825 geschehen. Das Salett mit Arkadenflügeln wurde dabei ein Pendant der verhältnismäßig breiten Kulisse der hufeisenförmigen Arkade des Tempels. Ein vergleichbares Arkadenmotiv mit Funktion einer im Fernblick gültig gemachten Kulisse wurde auch beim unweit entfernten Grenzschoß benützt. Die mit Pilaster rhythmisierten Arkaden verbinden dort drei an der ursprünglichen Grenze zwischen Mähren und Niederösterreich erbaute Pavillons aus den Jahren 1826 – 1827, vielleicht auch nach dem Projekt von Engel.

Es scheint es war der Kornhäusels Nachfolger im Amt des Baudirektors Josef Franz Engel (gegen 1776-1827), der am Anfang der 20. Jahre des 19. Jahrhunderts zunächst das unvollzogene Umbauprojekt für das Teichsalett ausarbeitete und im Zusammenhang mit seinem weiteren Projekt des Dreigrazientempels das Salett mittels eines kulissenartigen Arkadenzubaues erweiterte; die Arkaden verschwanden jedoch verhältnismäßig bald danach.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Teichsalett. Stahlstich von J. Hummitzsch, um 1840.

Übernommen aus: J. V. Häußler – J. Feil, *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen*. Wien, ohne Dat.

Abb. 2: Teichsalett, kaiserlicher Abdruck der Stabilkatastralkarte von Lednice (Eisgrub), 1826. Zentrales Archiv für Geodäsie und Kataster Prag, Sign. 533.

Abb. 3: Teichsalett. Bauprojekt, Ansicht von Süden (J. Kornhäusel). MZA Brno (Mährisches Landesarchiv Brünn), F 115 Fürstlich Liechtensteinisches Bauamt Eisgrub, Ausschnitt aus dem Plan Inv.-Nr. 4369.

Abb. 4: Lustschloß. Übernommen aus: *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten*. Leipzig 1798, Heft XXXV, Taf. 2.

Abb. 5: Teichsalett. Projekt für den Umbau – Grundriss vom Obergeschoß und südliche Ansicht (J. F. Engel?). MZA Brno, F 115 Fürstlich Liechtensteinisches Bauamt Eisgrub, Ausschnitte aus den Plänen Inv. Nrr. 4367, 4368.

Abb. 6: Teichsalett. Hypothetische Rekonstruktion des Zustandes mit Arkadenflügeln. Bau aufgenommen von Fa. arch. 21, G. m. b. H., in die Aufnahme eingezeichnet von M. Molišová.

(Übersetzung J. Noll)

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ POČÁTKŮ SOUČASNÉ LEGENDY GRAFICKÉHO VÝSTUPU STAVEBNĚHISTORICKÝCH PRŮZKUMŮ

JIRÍ ŠKABRADA

Při úklidu a třídění starších deponovaných materiálů na ústavu dějin architektury Fakulty architektury ČVUT v Praze došlo před časem k nálezům zajímavých plánů, které posouvají naši vědomost o počátcích současného způsobu zpracování grafické části stavebně historických průzkumů do staršího období, než se zatím uvádělo, konkrétně do závěru meziválečného období v první polovině 20. století.

Nalezeno bylo celkem 23 výkresů (velikosti většinou 50 krát 70 cm), provedených jako černé tisky (bezpochyby z tuší rýsovaných matic) na bílých „kladívkových“ čtvrtkách, posléze ručně kolorované vodovými barvami. Na výkresech jsou zachyceny půdorysné a svislé řezy (případně pohledy), tvořící rozborovou dokumentaci pro dva sousedící domy na Starém Městě v Praze – čp. 461 a 462, situované na jižní straně Staroměstského náměstí proti Staroměstské radnici (mezi ústím Melantrichovy ulice a vystupujícím domem se známou restaurací U prince). Výkresy jsou provedeny v měřítku 1 : 50, datovány do let 1935–37 a podepsány Ing. Janem Nepomuckým (datování je diferencované – na výkresech je vždy napsáno „zaměřeno“ s datováním 1935 nebo 1936, zatímco u podpisu je vždy připsáno 37, což bezpochyby datuje provedení čístopisu). Možnost zpracování těchto materiálů zřejmě souvisela s výraznými stavebními zásahy do obou domů, které proběhly (podle údajů v poslední soupisové literatuře¹⁾) v těsně předcházejících letech 1934–35.

Výkresy jsou zpracovány pro dvojí způsob výpovědi – jako ROZBOR STAVEBNÍCH HMOT a ROZBOR HISTORICKÝ. Pro dům čp. 462 existují obě kategorie výkresů, zatímco pro dům čp. 461 byly provedeny (nebo se dochovaly) pouze plány s rozбором stavebních hmot. Všechny výkresy jsou opatřeny pořadovými čísly, což umožňuje hypotetickou představu o celkovém rozsahu dokumentace a případně chybějících částech. Následující přehled výkresů je řazen právě podle těchto pořadových čísel.

Nejnižší pořadová čísla 37–46 náleží nárožnímu domu čp. 462 a předmětem jejich výpovědi je rozbor historický. Podle pořadových čísel za sebou následují 2. (bezpochyby spodní) sklepy (37), 1. sklepy (38), 1. patro (39), 2. patro (40), 3. patro (41), půda (42), řez 1–1' (43), řez 2–2' (s opačným směrem pohledu, 44), příčný řez zadním traktem (45) a pohled na průčelí do Staroměstského náměstí s rekonstrukcí renesančního stavu (46 – kromě pohledu je tu i úsek příčného řezu s průčelní stěnou). Nevíme, zda byl proveden výkres přízemí, protože (alespoň v pořadovém číslování) jeho položka nechybí.

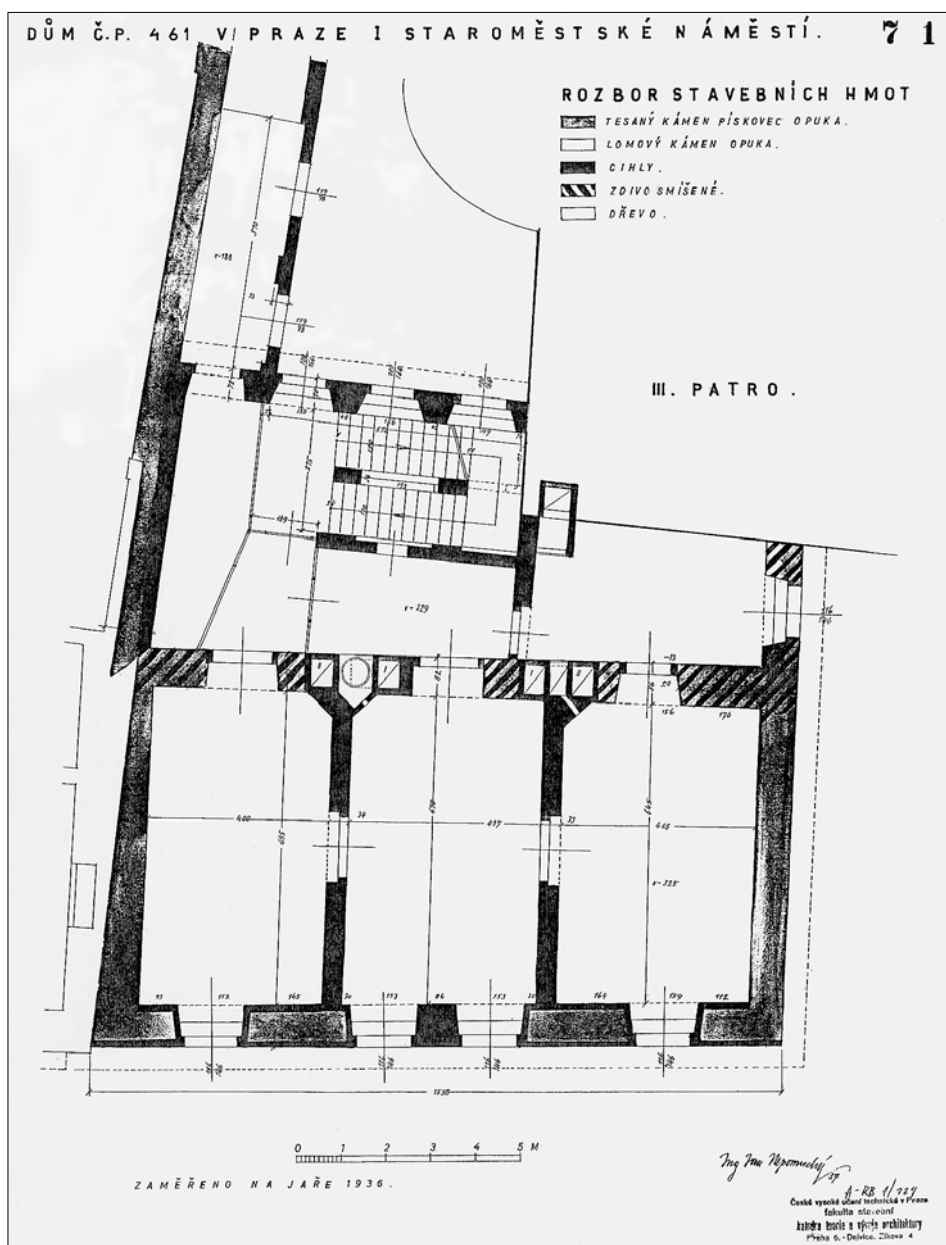
Za mezerou v číslování (47 až 56) následují výkresy, jejichž předmětem je rozbor stavebních hmot: 1. sklepy (zakreslené tentokrát poněkud odlišně a ve společném půdorysu – 57), 1. patro (60), 2. patro (61), půda (63), řez 1–1' (64), řez 2–2' (65) a příčný řez zadním traktem (66). Podle srovnání s předešlým souborem se dá předpokládat, že chybí výkres s částí sklepů, přízemím a 3. patrem.

Podle pořadového číslování tvoří poslední skupinu výkresů (s jedním chybějícím číslem 67) plány pro sousední dům čp. 461 s rozбором stavebních hmot: sklepy (68), 1. patro (69), 3. patro (71), řez 1–1' (73), řez 2–2' (74) a jako poslední řez a dvorní průčelí (75). Podle mezer v číslování bezpochyby chybí půdorysy vyšších pater a krovu, přičemž opět nevíme, zda byl proveden půdorys přízemí, protože v pořadovém číslování vlastně nechybí (mohl to být i výkres se zmíněným číslem 67).

Kromě již uvedené desetimístné mezery v číslování (47 až 56) není dále při souhrnném pohledu na řazení výkresů ve vztahu k oběma domům jasné, co mohlo být zachyceno na výkresech s chybějícími pořadovými čísly 1–36. Pořadová čísla byla přikreslena ručně vždy do pravého horního rohu výkresu tuší pomocí šablony větším a odlišným typem číslic, takže mohou teoreticky být i pozůstatkem do datečného archivního značení, které mohlo mít jen částečnou nebo žádnou vazbu k původní struktuře dokumentačního celku.

Legenda výkresů s rozбором stavebních hmot má celkem pět, resp. šest plošných barevných položek, z nichž tři (ve variantách světlé a tmavě šedé) se týkají provedení zdiva: světle šedé je zdivo kamenné, tmavě šedé zdivo cihlové a šikmé pruhy se střídáním obou odstínů představují zdivo smíšené. Zeleně je vyznačen tesaný kámen, okrovou barvou dřevo (ve skutečnosti jsou pak na výkresech pro dřevo barvy dvě – světlá okrová pro dřevo v pohledu a sytější hnědá pro trámy v řezu).

Legenda pro „rozbor historický“ má celkem 6 plošných barevných položek: zelenou pro nejstarší období, označené „1. pol. 16. stol. a starší“, hnědavou „2. pol. 16. stol. 1550–1580“, červenou „1. pol. 17. stol. 1610–1621“, žlutou „1. pol. 18. stol.“, oranžovou „2. pol. 18. stol. 1788“ a konečně fialovou „19. stol. 1817, 1825, 1840, 1869“. Metodicky poněkud odlišně je zpracování posledního výkresu, který zo-

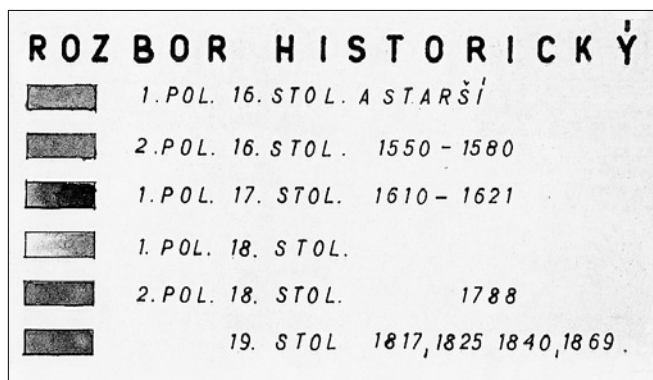

Obr. 1: Praha–Staré Město čp. 461/I (Staroměstské náměstí č. 28) – půdorys 3. patra s rozбором použitých stavebních hmot (J. Nepomucký, 1936–37).

brazuje (bezpochyby v návaznosti na odkryv renesančních sgrafitových paspart u oken) kresebnou rekonstrukci stavu průčelí ve 2. polovině 16. století, kdy byl objekt (při stejné výšce) pouze dvoupatrový.

Na všech výkresech s historickým rozбором je s pomocí barevné legendy velmi důkladně analyzováno všechno zdivo a další konstrukce, jimiž jsou vedeny řezy (v půdorysech tedy nejsou barveny plošné průměty vodorovných konstrukcí, jejichž stáří je vyznačeno ve svislých řezech). Legenda byla (jak je z datovacích podrobností patrné) bezpochyby „ušita“ na konkrétní situaci obou objektů, které byly při probíhajících úpravách pravděpodobně do značné míry zbaveny omítek. K dispozici také zřejmě byly určité údaje o starších zásazích zejména z 19. století, jak dosvědčují konkrétní letopočty v legendě.

Uvedené výkresy s „historickým rozбором“ můžeme jistě bez rozpaků označit za cílevědomý pokus o grafické vyjádření výsledků stavebněhistorického průzkumu. Jejich

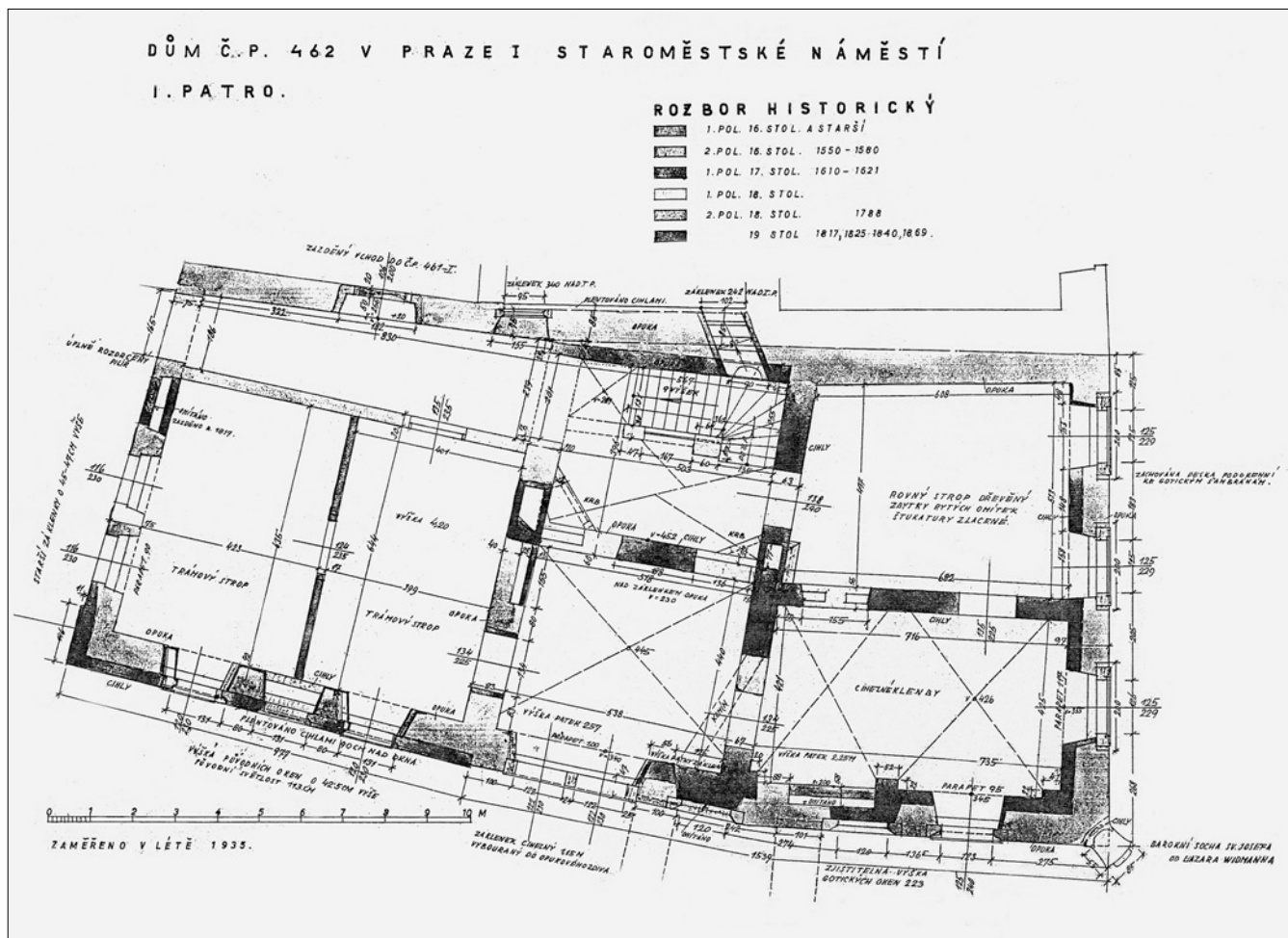

Obr. 2: Legenda pro plošné barevné vyznačení doby vzniku jednotlivých částí stavby (z průzkumového elaborátu J. Nepomuckého o domech čp. 461 a 462 na Starém Městě v Praze z let 1935–37).

zajímavost spočívá mj. v míře podrobnosti, o níž dnes již lépe víme, že je „sebevražedně“ obtížná i v extrémní situaci s pomocí historických stavebních plánů a s možnostmi velkých plošných odkryvů a destruktivních hloubkových sond. Víme také, že kvalita takové práce je závislá na obecné soudobé míře vědomostí a také na přípravě konkrétního zpracovatele: na výkresech je třeba dnes na první pohled patrné, že vědomosti o základních vývojových etapách vytápěcích zařízení a z nich vyplývajících stavebních zásahů byly na jiné úrovni než dnes. Zajímavé je také „vynechání“ oprav-

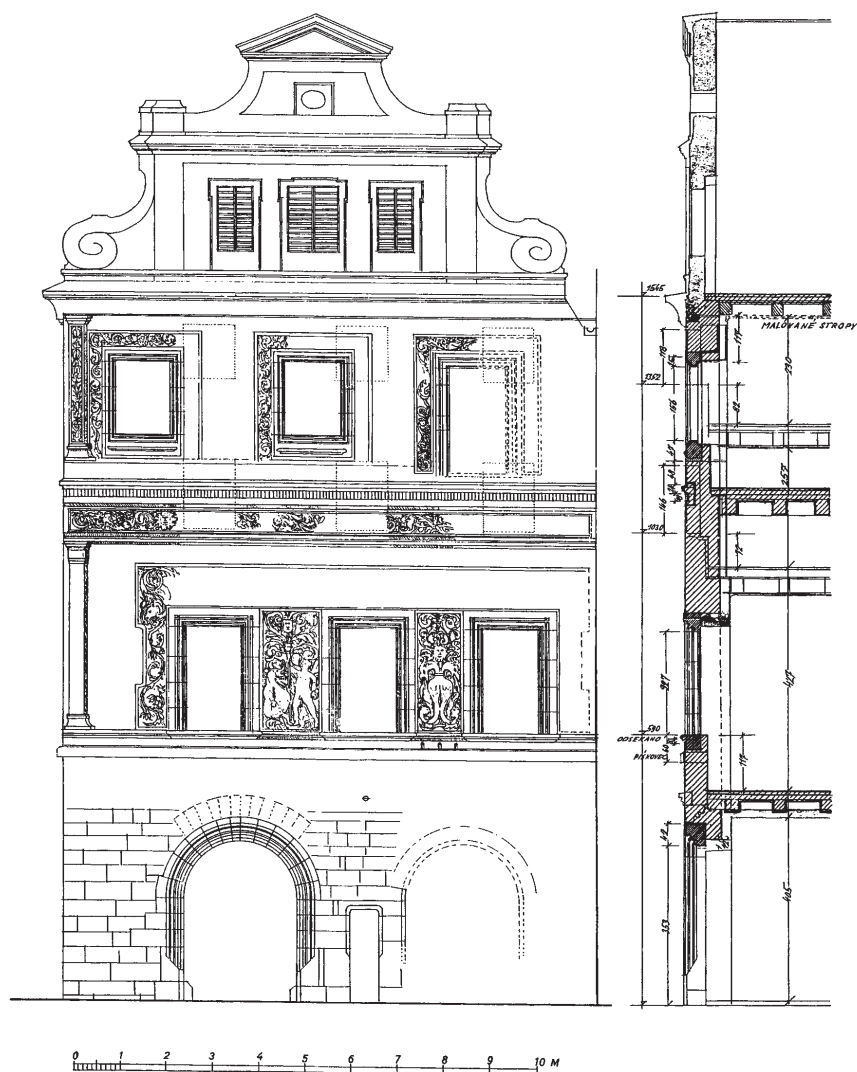
du starých stavebních etap, které v domech nesporně existují.²⁾ Přesto je uvedený pokus velmi zajímavý a nesporně patří k základním kamenům novodobé metodiky zpracování stavebně historického průzkumu.

Z životní a profesní dráhy Jana Nepomuckého se zatím podařilo zachytit alespoň základní údaje, související s jeho působením na pražské technice. Jan Nepomucký se narodil v obci Okrouhlické Dvořáky (resp. Okrouhličti Dvořáci, dnes součást Havlíčkova Brodu) v roce 1895, na ČVUT studoval v letech 1914–20, 1922–23 a studium na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství ukončil na jaře 1925.³⁾ V témž školním roce 1924–25, tedy ještě před ukončením studia, je (jako Arch.C.) uveden v Programu ČVUT⁴⁾ v pozici asistenta na Ústavu ornamentiky a stavební dekorace,⁵⁾ vedeném Karlem Vávrou. Ve stejném postavení je Jan Nepomucký uveden v Programu i pro následující školní rok 1925–26, zatímco v dalším roce 1927–28 je (v témž ústavu) zaměstnán již s titulem ing. arch. jako asistent řádný. Tím jeho působení na ČVUT zřejmě skončilo, protože v dalším školním roce 1928–29 není mezi členy ústavu uveden (jediné asistentké místo je tu charakterizováno výslovně jako neobsazené) a jeho jméno se neobjevuje ani v jiných ústavech, což platí i pro následující roky. Nově vyšlá encyklopedie architektů uvádí od roku 1928 odborné působení Jana Nepomuckého v Mladé Boleslavi a v letech 1935 a 1936 jeho členství a funkce v profesních organizacích.⁶⁾

Při alespoň orientačním pátrání po okolnostech vzniku plánů se nabízelo jako možné a potřebné prověřit vztahy jejich zpracovatele Jana Nepomuckého k pracovišti, na kterém byly tyto plány nalezeny. V této souvislosti se totiž jevila jako zajímavá především potenciální vazba k osobě Oldřicha Stefana, který byl na vrcholu své profesionální kariéry vedoucím kontinuálního předchůdce dnešního ústavu dějin architektury na fakultě a patřil k známým průkopníkům dnešní metodiky zkoumání stavebních dějin historických objektů. Porovnání údajů o působení obou protagonistů na ČVUT se ale nezdá nasvědčovat zvlášť těsné souvislosti, přestože O. Stefan zahájil svoje průběžné pedagogické působení na technice v témž roce jako Jan Nepomucký.⁷⁾

Doufejme, že upozornění na uvedené materiály a souvislosti povede v budoucnu k doplnění poznatků o této zajímavé kapitole z počátků metodiky záznamu výsledků zkoumání vývoje historických staveb.

Obr. 4: Praha-Staré Město čp. 462/I (Staroměstské nám. č. 27) – průčelí domu s pohledem a řezem, zobrazujícím podle nálezů na fasádě grafickou rekonstrukci stavu na konci renesančních úprav, kdy měl dům pouze dvě patra (J. Nepomucký, 1935–37).

POZNÁMKY

- 1) P. Vlček a kol., Umělecké památky Prahy-Staré Město a Josefov, Praha 1996, str. 320–321.
- 2) Např. horní suterén v domě čp. 462/I obsahuje části potenciálně románské, přičemž ing. Jan Nepomucký ve větším prostoru s křížovou klenbou připsal k jedné stěně „opukové zdivo kvádrové“ – bohužel bez dalších údajů.
- 3) Seznam absolventů ČVUT, Vysoká škola architektury a pozemního stavitelství (1918–1954), Archiv ČVUT v Praze.
- 4) Program ČVUT v Praze na studijní rok 1924–25, Archiv ČVUT v Praze. V této publikaci byl pro každý rok uveden seznam pracovišť a jejich personálního obsazení.
- 5) Tento ústav se (pomocí kresebných cvičení) zabýval studiem uměleckých památek a historickým vývojem konstrukce nábytku.
- 6) P. Vlček a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kamení-

ků v Čechách, Praha 2004, s. 445.

- 7) Oldřich Stefan byl o 5 let mladší – narodil se v roce 1900. Studium ale ukončil o rok dříve, v roce 1924, a již v témže školním roce (tedy stejně jako Jan Nepomucký) je uveden mezi zaměstnanci, a to od počátku v pozici řádného asistenta (již s titulem ing. arch.) na Ústavu architektury III, vedeném prof. Ant. Engelem (tento ústav se zabýval studiem renesanční, barokní a klasicistní architektury včetně stavby měst). V této pozici O. Stefan zůstává i v dalších letech pouze s tou změnou, že od roku 1926–27 se název ústavu mění na Ústav architektury novověku.

EIN BEITRAG ZUR ERKENNTNIS DER ANFÄNGE DER GEGENWÄRTIGEN LEGENDE DES GRAFISCHEN ELABORATS DER BAUGESCHICHTLICHEN ANALYSE

In den Archivmaterialien des Instituts für Geschichte der Architektur an der Fakultät der Architektur der Technischen Universität in Prag fand man jüngst eine Kollektion der Pläne aus der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre des 20. Jahrhunderts mit der ausführlichen Dokumentation von zwei Häusern auf dem Altstädter Ring in Prag. Mit Hilfe der farbigen Legende wurden in die Pläne zwei Weisen der Analysen vom Mauerwerk und den horizontalen Konstruktionen eingezeichnet – die verwendeten Baumaterialien und die historische Analyse – also die Auszeichnung des Alters einzelner Bauteile. Koloriert sind Grundrisse und Schnitte, Risse sind im Detailmaßstab 1 : 50 ausgeführt.

Nur einige Angaben ließen sich von der ganzen Aktion ermitteln. Die Forschungsarbeiten bedienten sich offenbar der gründlichen Rekonstruktion in Jahren 1934-1935, fertige Pläne sind 1937 datiert. Die Darstellungsweise der historischen Analyse ist damit interessant, daß sie die grafische Legende der bauhistorischen Analyse ca. zwei Jahrzehnte zuvor vorzeichnete hatte, als sie später in der Nachkriegsperiode bei massiven Forschungsarbeiten in Prag und anderswo in Böhmen entwickelt wurde. Außerordentlich war dabei der Maß der Ausführungsgründlichkeit gewesen, die später nur in Einzelfällen beibehalten wurde. Die erhaltenen Risse stellen wahrscheinlich lediglich einen Bruchteil von dem ursprünglich umfangreicheren Elaborat dar.

Ihr Autor Arch. Ing. Jan Nepomucký war 1895 geboren, studierte (in Jahren 1914-1920 und 1922-1923) an der Hochschule für die Architektur

und den Hochbau an der Tschechischen Technischen Universität in Prag, wo er als Assistent in Jahren 1924-1926 tätig war. Bislang ist es keines gelungen sowie von seiner späteren Wirkung als auch von seinem eventuellen Verhältnis zur Persönlichkeit Oldřich Stefans, des späteren Bahnbrechers der Methodik der bauhistorischen Analyse und Professors an der selben Hochschule festzustellen (beide Forscher waren Studienkollegen, wobei O. Stefan seine pädagogische Karriere ebenfalls als Assistent – jedoch an einem anderen Lehrstuhl – im selben Jahr wie Nepomucký anfangt).

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag 1-Altstadt Konskr.-Nr. 461/I (Altstädter Ring 28) – Grundriss vom 3. Stockwerk mit Analyse verwendeter Baustoffe (J. Nepomucký, 1936–1937).

Abb. 2: Legende für die Flächenkolorierung der Entstehungszeit einzelner Bauteile (vom Erforschungselaborat für die Häuser Nrr. 461,462/I in Prag 1-Altstadt von J. Nepomucký, 1935-1937).

Abb. 3: Prag 1-Altstadt Nr. 462/I (Altstädter Ring 27) – Grundriss vom 1. Stockwerk mit der Flächenkolorierung des Alters der von der Grundrissebene geschnittenen Konstruktionen (vom Erforschungselaborat für die Häuser Nrr. 461,462/I in Prag 1-Altstadt von J. Nepomucký, 1935–1937).

Abb. 4: Prag 1-Altstadt Nr. 462/I (Altstädter Ring 27) – Fassade mit dem Aufriss und Schnit, der der Funde an der Fassade gemäß die grafische Rekonstruktion des Zustands gegen den Abschluß der Renaissanceumgestaltungen darstellt; dabei war das Haus nur zweistöckig (J. Nepomucký, 1935–1937).

(Übersetzung J. Noll)